

Llywodraeth Cymru

Ymgynghoriad ar gynigion ar gyfer is-ddeddfwriaeth i ategu Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) 2016 ac amrywiol ddogfennau canllaw arfer gorau

Atodiad 4

Drafft

Rheoli Ardaloedd Cadwraeth yng Nghymru

Diben Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) 2016 yw gwneud gwelliannau pwysig i'r systemau sy'n bodoli eisoes ar gyfer gwarchod a rheoli amgylchedd hanesyddol Cymru. Mae'r Ddeddf hefyd yn rhan ganolog o becyn integredig o is-ddeddfwriaeth, polisïau a dogfennau cyngor cynllunio newydd a diwygedig, a chanllawiau arferion da ar amrywiaeth eang o bynciau. Byddant, gyda'i gilydd, yn helpu i sicrhau bod newidiadau i'r amgylchedd hanesyddol yn cael eu rheoli'n ofalus yn unol â'r athroniaeth a'r arferion cyfredol ym maes cadwraeth.

Mae'r ddogfen ddrafft hon yn rhan o'r ymgynghoriad deuddeg wythnos ar gynigion i gyflwyno is-ddeddfwriaeth a dogfennau canllaw drafft sy'n ategu Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) 2016. Bydd yn dod i ben ar 3 Hydref 2016. Mae'r ddogfen ymgynghori, y ffurflen ymateb a'r holl ganllawiau drafft cysylltiedig ar gael ar dudalennau ymgynghori Llywodraeth Cymru ar y we (<http://llyw.cymru/consultations/cultureandsport/?lang=cy>).

Wrth baratoi'r ddogfen hon, aed ati ar yr un pryd i ddiwygio pennod 6, 'Yr Amgylchedd Hanesyddol' yn *Polisi Cynllunio Cymru* ac i lunio *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*. Byddai'n fuddiol darllen y ddogfen hon ochr yn ochr â'r dogfennau hynny.

Daeth ymgynghoriad cyhoeddus ar bennod 6 o *Polisi Cynllunio Cymru* i ben ar 13 Mehefin 2016 ac rydym wrthi'n dadansoddi'r ymatebion ar hyn o bryd. Mae'r bennod ar gael o hyd ar y dudalen ymgynghori ar y we (<http://llyw.cymru/consultations/planning/proposed-changes-to-planning-policy-wales-chapter-6-the-historic-environment/?lang=cy>) ond mae'n bosibl y bydd yn cael ei newid ar ôl i ganlyniadau'r

ymgyngoriad gael eu cyhoeddi yn ddiweddarach eleni. Mae unrhyw gyfeiriadau yn y ddogfen hon at *Polisi Cynllunio Cymru* yn cyfeirio at y fersiwn honno.

Ar yr un pryd â'r ymgyngoriad hwn, mae Is-adran Gynllunio Llywodraeth Cymru yn mynd ati hefyd i geisio barn am *Nodyn Cyngor Technegol 24*. Bydd yr ymgyngoriad hwnnw, a fydd yn para deuddeg wythnos, hefyd yn dod i ben ar 3 Hydref 2016, a byddem yn ddiolchgar iawn pe baech yn mynegi barn. Ewch i dudalennau ymgyngori Llywodraeth Cymru ar y we (<http://llyw.cymru/consultations/planning/?lang=cy>) i lawrlwytho *Nodyn Cyngor Technegol 24*, y ddogfen ymgyngori a'r ffurflen ymateb. Mae unrhyw gyfeiriadau at *Nodyn Cyngor Technegol 24* yn cyfeirio at y fersiwn honno.

11 Gorffennaf 2016

11 Gorffennaf 2016

DRAFFT

Rheoli Ardaloedd Cadwraeth yng
Nghymru

Rheoli Ardaloedd Cadwraeth yng Nghymru

Datganiad o Ddiben

Mae *Rheoli Ardaloedd Cadwraeth yng Nghymru* yn ategu *Polisi Cynllunio Cymru*: Pennod 6 — Yr Amgylchedd Hanesyddol a *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*, ac yn ymhelaethu arnynt.

Mae *Rheoli Ardaloedd Cadwraeth yng Nghymru* yn nodi'r cyd-destun polisi a'r dyletswyddau i awdurdodau cynllunio lleol ddynodi a rheoli ardaloedd cadwraeth. Mae hefyd yn nodi agweddau allweddol ar arfer da ar gyfer eu dynodi a'u harfarnu, gan gynnwys cyfranogiad rhanddeiliaid a datblygu polisiâu lleol ar gyfer rheoli ardaloedd cadwraeth mewn ffordd gadarnhaol a'u gwella er mwyn diogelu a gwella eu cymeriad a'u golwg. Dylai hefyd helpu awdurdodau cynllunio lleol i ystyried cyhoeddiad Cadw, *Egwyddorion Cadwraeth ar gyfer Rheoli Amgylchedd Hanesyddol Cymru mewn Ffordd Gynaliadwy (Egwyddorion Cadwraeth)*¹ er mwyn sicrhau bod newidiadau yn rhai sensitif ac uchel eu hansawdd.

Mae'r canllaw arfer gorau hwn wedi'i anelu'n bennaf at awdurdodau cynllunio lleol er mwyn sicrhau dull cyson o ddynodi, arfarnu a rheoli ardaloedd cadwraeth ledled Cymru. Gall hefyd fod o ddefnydd i randdeiliaid eraill sydd â diddordeb mewn ardaloedd cadwraeth sydd eisoes yn bod neu ardaloedd arfaethedig o'r fath ac sydd am wybod mwy am sut y gall gwaith rheoli cadarnhaol alluogi newid sy'n gwarchod neu'n gwella eu cymeriad neu eu golwg.

Mae canllawiau i berchenogion a meddianwyr ar wneud newidiadau i'w hadeiladau mewn ardaloedd cadwraeth ar gael oddi wrth yr awdurdod cynllunio lleol perthnasol.

Dylai awdurdodau sy'n gyfrifol am wneud penderfyniadau ddefnyddio'r canllawiau hyn ochr yn ochr â *Polisi Cynllunio Cymru* — Pennod 6: Yr Amgylchedd Hanesyddol,² *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*³ ac *Egwyddorion Cadwraeth* er mwyn llywio'u polisiâu eu hunain a dylent gyfeirio atynt hefyd wrth ystyried ceisiadau unigol am ganiatâd cynllunio a chydysyniad ardal gadwraeth, ac wrth gynnal trafodaethau cyn ymgeisio.

¹ Cadw yw Gwasanaeth Amgylchedd Hanesyddol Llywodraeth Cymru; [Egwyddorion Cadwraeth ar gyfer Rheoli Amgylchedd Hanesyddol Cymru mewn Ffordd Gynaliadwy](#), Cadw, Llywodraeth Cynulliad Cymru, 2011

² *Polisi Cynllunio Cymru* — Pennod 6: Yr Amgylchedd Hanesyddol

³ *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*

Cynnwys

Ffeithiau Cyflym	1
Cyflwyniad	1
1. Y Cyd-destun Deddfwriaethol a Pholisi	2
1.1 Deddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990	2
1.2 Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015	2
1.3 Polisi Cynllunio Cymru	2
2. Dynodi Ardaloedd Cadwraeth	2
2.1 Meini Prawf	3
2.2 Nodi ac Ymgynghori	3
3. Arfarnu Ardaloedd Cadwraeth	4
3.1 Arfarnu	4
3.2 Cynnwys	4
4. Cynlluniau Rheoli Ardaloedd Cadwraeth	6
5. Cyfranogiad a Chynhwysiant	6
6. Rheoli Ardaloedd Cadwraeth: Fframwaith Rheoleiddio	7
6.1 Rheoli gwaith Dymchwel mewn Ardaloedd Cadwraeth	7
6.2 Rheoli Hysbysebion mewn Ardaloedd Cadwraeth	8
6.3 Coed mewn Ardaloedd Cadwraeth	8
6.4 Rheoli Datblygu	8
7. Rheoli Ardaloedd Cadwraeth: Polisiâu a Chynlluniau Lleol	9
7.1 Cynlluniau Datblygu Lleol	9
7.2 Cyfarwyddydau Erthygl 4	10
7.3 Gwybodaeth a Chanllawiau	11
7.4 Cyfleoedd i Lunio Rhestrau Lleol	11
7.5 Gorfodi	11
8. Rheoli Ardaloedd Cadwraeth: Gwella	12
8.1 Adfywio	12
8.2 Targedau Adeiladau sydd mewn Perygl	12
8.3 Gwelliannau Amgylcheddol	13
8.4 Coed a Mannau Agored	13
9. Monitro ac Adolygu	14
Atodiad: Cydsyniad i wneud gwaith Dymchwel mewn Ardaloedd Cadwraeth	15
Rhagor o Wybodaeth	16
Cysylltiadau	16

Ffeithiau Cyflym

- Mae ardaloedd cadwraeth yn ychwanegu gwerth at y lleoedd rydym yn byw ac yn gweithio ynddynt ac yn ymweld â hwy.
- Mae rheoli ardaloedd cadwraeth mewn ffordd gadarnhaol yn galluogi newid heb eu niweidio.
- Nid yw statws ardal gadwraeth yn rhwystr i newid, a all fod yn angenrheidiol er mwyn sicrhau y gellir parhau i ddefnyddio adeiladau a'u cadw mewn cyflwr da.
- Gall gwella ardaloedd cadwraeth ddod â manteision cymdeithasol, economaidd, diwylliannol ac amgylcheddol.
- Gall ardaloedd cadwraeth fod yn ganolbwynt i adfywio a chyfranogiad cymunedol.
- Mae mwy na 500 o ardaloedd cadwraeth yng Nghymru ac mae lle i ddynodi rhagor o ardaloedd.

Cyflwyniad

Mae'r amgylchedd hanesyddol yn rhan hanfodol o'n treftadaeth ddiwylliannol gyffredin. Mae'n creu ein hymdeimlad o le ac yn cyfrannu at ein lles ac ansawdd ein bywyd.

Mae ardaloedd cadwraeth yn rhannau ar wahân o'r amgylchedd hanesyddol a ddynodir gan awdurdodau cynllunio lleol oherwydd eu diddordeb pensaernïol neu hanesyddol arbennig. Mae'r broses ddynodi yn darparu'r sail i bolisiau y bwriedir iddynt wella'r holl agweddau hynny ar gymeriad ardal sy'n diffinio ei diddordeb arbennig yn ogystal â'u gwarchod. Felly, mae gan ardaloedd cadwraeth ran bwysig i'w chwarae yn y gwaith o reoli ein treftadaeth mewn ffordd gadarnhaol.

Mae ardaloedd cadwraeth yn llawn tystiolaeth ffisegol o'r gorffennol, sy'n cyfrannu at ein hymdeimlad o les a gallant fod yn fodd i adfywio'r economi, gan gynnwys drwy dwristiaeth. Amgylcheddau byw ydynt y dylid eu gwerthfawrogi am eu nodweddion arbennig, felly mae'n hanfodol rheoli newid er mwyn sicrhau y caiff eu cymeriad a'u golwg eu diogelu a'u gwella. Gwerthfawrogi ardaloedd cadwraeth fel lleoedd arbennig gan y rhai sy'n byw ac yn gweithio ynddynt ac mae cynnwys y gymuned yn allweddol er mwyn dynodi a rheoli ardaloedd cadwraeth yn llwyddiannus.

Mae'r dyheadau o ran gwaith rheoli cadarnhaol a chyfranogiad cymunedol yn dilyn yr *Egwyddorion Cadwraeth ar gyfer Rheoli Amgylchedd Hanesyddol Cymru mewn Ffordd Gynaliadwy (Egwyddorion Cadwraeth)*,⁴ a gyhoeddwyd gan Cadw.

⁴ [Egwyddorion Cadwraeth ar gyfer Rheoli Amgylchedd Hanesyddol Cymru mewn Ffordd Gynaliadwy, Cadw, Llywodraeth Cynulliad Cymru, 2011](#)

1. Y Cyd-destun Deddfwriaethol a Pholisi

1.1 Deddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990

Mae Adran 69 o Ddeddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990 yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau cynllunio lleol nodi ardaloedd o ddiddordeb pensaernïol neu hanesyddol arbennig y mae'n ddymunol gwarchod neu wella eu cymeriad neu eu golwg a'u dynodi'n ardaloedd cadwraeth. Mae'n rhaid iddynt hefyd lunio a chyhoeddi cynigion ar gyfer gwarchod a gwella'r ardaloedd cadwraeth hyn o bryd i'w gilydd. Mae'r Ddeddf hefyd yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau cynllunio lleol roi sylw arbennig i ba mor ddymunol yw gwarchod neu wella ardaloedd cadwraeth ym mholisiau cynlluniau datblygu lleol ac wrth wneud penderfyniadau cynllunio.⁵

Mae gan awdurdodau cynllunio lleol rai pwerau ychwanegol mewn ardaloedd cadwraeth a ystyrir yn adrannau 6 a 7 — Rheoli Ardaloedd Cadwraeth: Fframwaith Rheoleiddio a Pholisïau a Chynlluniau Lleol.

1.2 Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015

Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 yn gosod dyletswydd llesiant ar gyrff cyhoeddus, sy'n gorfod nodi a chyhoeddi amcanion llesiant y bwriedir iddynt sicrhau eu bod yn gwneud y cyfraniad mwyaf at gyflawni pob un o'r saith nod llesiant⁶. Un o'r nodau hyn yw Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu, a ddisgrifir fel 'cymdeithas sy'n hyrwyddo ac yn gwarchod diwylliant, treftadaeth a'r Gymraeg'. Mae synergeddau clir rhwng y ddyletswydd benodol i warchod a gwella ardaloedd cadwraeth, fel sy'n ofynnol o dan Ddeddf 1990,⁷ a'r ddyletswydd gyffredinol i hyrwyddo a gwarchod treftadaeth, fel y'i nodir yn Neddf 2015. Gall ardaloedd cadwraeth sy'n cael eu diogelu a'u gwella'n briodol wella ansawdd bywyd a llesiant pawb.

1.3 Polisi Cynllunio Cymru

Mae *Polisi Cynllunio Cymru* yn nodi y dylai fod rhagdybiaeth gyffredinol o blaid gwarchod a gwella cymeriad a golwg ardal gadwraeth a'i lleoliad. Dylai fod rhagdybiaeth gref yn erbyn rhoi caniatâd cynllunio ar gyfer gwaith datblygu, gan gynnwys hysbysebion, a fyddai'n amharu ar gymeriad neu olwg ardal gadwraeth neu ei lleoliad.⁸

2. Dynodi Ardaloedd Cadwraeth

Dynodi ardaloedd cadwraeth yw'r prif ddull o gydnabod, diogelu a gwella hunaniaeth lleoedd o ddiddordeb pensaernïol neu hanesyddol arbennig.

⁵ [Deddf Cynllunio \(Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth\) 1990, adrannau 69–72](#)

⁶ [Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol \(Cymru\) 2015](#)

⁷ [Deddf Cynllunio \(Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth\) 1990](#)

⁸ *Polisi Cynllunio Cymru*: Pennod 6 — Yr Amgylchedd Hanesyddol, paragraffau 6.5.16–17

Mynegir diddordeb arbennig yng nghymeriad yr ardal ac nid mewn adeiladau unigol, er enghraifft, yn y patrwm anheddu, y ffordd mae gofod a lleiniau adeiladu wedi'u trefnu a'r rhwydwaith o lwybrau, yn ogystal ag yn yr arddull adeiladu a'r math o adeiladau, a'r defnydd a wnaed o ddeunyddiau a manylion. Gall y seilwaith gwyrdd fod yn bwysig hefyd. Gall parciau, gerddi, gwrychoedd, ymylon a choed hanesyddol — sy'n eiddo cyhoeddus neu breifat mewn trefniadau ffurfiol neu anffurfiol — fod yn elfennau pwysig o gymeriad hanesyddol mewn ardal gadwraeth.

Fel arfer, dylai cam cyntaf y broses ddynodi gynnwys arfarniad manwl er mwyn nodi a yw'r ardal o ddiddordeb pensaernïol neu hanesyddol arbennig digonol i gyfiawnhau ei dynodi'n ardal gadwraeth.

2.1 Meini Prawf

Mae'n bwysig bod gan awdurdodau cynllunio lleol feini prawf clir a chyson ar gyfer diffinio diddordeb arbennig, er mwyn nodi ardaloedd cadwraeth newydd ac adolygu ardaloedd sy'n bodoli eisoes a'u ffiniau.

Mae angen i'r meini prawf ymateb i nodweddion a natur unigryw ardaloedd lleol penodol.

- **diddordeb pensaernïol** — enghraifft dda o fath penodol o anheddiad neu gynllun tref a dylunio trefol, neu grŵp cydlynol o adeiladau mewn arddull ranbarthol neu leol nodedig, neu o ansawdd pensaernïol uchel.
- **diddordeb hanesyddol** — yn gysylltiedig â chyfnod penodol neu fudiad cymdeithasol, economaidd neu ddiwylliannol, megis mudiad y pentrefi gardd, tai cymdeithasol cynnar neu dai diwydiannol cynnar; ardaloedd lle mae tystiolaeth archeolegol, pensaernïol neu dopograffig o'r gwreiddiau a'r prif gyfnodau datblygu wedi goroesi'n arbennig o dda.

2.2 Nodi ac Ymgynghori

Eisoes mae 523⁹ o ardaloedd cadwraeth yng Nghymru, ond mae lle i ddynodi rhagor o ardaloedd. Mae nifer o ffyrdd y gellir nodi ardaloedd cadwraeth newydd, er enghraifft drwy astudiaethau o nodweddion — fel rhan o'r gwaith o gasglu tystiolaeth ar gyfer y cynllun datblygu lleol — neu fel rhan o strategaethau treftadaeth adeiledig a strategaethau gwyrdd ehangach.¹⁰

Er nad oes unrhyw ofyniad statudol i ymgynghori cyn dynodi neu amrywio ardal gadwraeth, mae'n arfer da ymgynghori â thrigolion lleol, busnesau a buddiannau eraill, megis cyrff amwynderau. Bydd cynnwys y gymuned yn gynnar yn y broses o ddynodi ardal gadwraeth newydd neu adolygu ardal gadwraeth sy'n bodoli eisoes yn fodd i gasglu gwybodaeth leol ac ennyn cefnogaeth. Po fwyaf yw cefnogaeth y cyhoedd i ddynodi ardal gadwraeth, y mwyaf tebygol ydyw y caiff unrhyw bolisiâu ar gyfer yr ardal eu rhoi ar waith yn wirfoddol (gweler adran 5). Ar ôl dynodi ardal

⁹ *Dyfodol ein Gorffennol: Ymgynghoriad ar gynigion ar gyfer amgylchedd hanesyddol Cymru*, Llywodraeth Cymru, 2013

¹⁰ *Rheoli Nodweddion Hanesyddol*, Llywodraeth Cymru, Cadw, i'w gyhoeddi

gadwraeth, mae'n rhaid rhoi hysbysiad mewn papur newydd lleol.¹¹ Dylid cofnodi manylion pob ardal gadwraeth yn y cofnod amgylchedd hanesyddol ar gyfer ardal pob awdurdod lleol.¹²

3. Arfarnu Ardaloedd Cadwraeth

3.1 Arfarnu

Mae arfarniad o ardal gadwraeth yn darparu'r sail i waith rheoli cadarnhaol. Mae'n rhoi darlun manwl o'r hyn sy'n gwneud ardal yn arbennig ac yn helpu i nodi cyfleoedd a blaenoriaethau ar gyfer gweithredu. Mae'r arfarniad yn darparu dealltwriaeth a rennir o gymeriad a phwysigrwydd ac yn tynnu sylw at broblemau a photensial, y gellir eu defnyddio'n sail i gynllun rheoli manylach wedi'i ategu gan fframwaith polisi lleol cadarn. Mae hefyd yn helpu i sicrhau penderfyniadau cyson a gall ategu ceisiadau am arian i wneud gwelliannau. Mae'n well cynnal arfarniad manwl cyn dynodi ardal gadwraeth ac mae'n adnodd hanfodol wrth reoli ac adolygu ardaloedd sy'n bodoli eisoes mewn ffordd gadarnhaol.

Diben arfarniad yw darparu'r canlynol:

- diffiniad clir o faint a ffin yr ardal gadwraeth a'i lleoliad
- diffiniad clir o ddi-ddordeb arbennig yr ardal drwy asesu ei chymeriad a'i golwg
- asesiad o gryfderau, gwendidau, cyfleoedd a bygythiadau, gan ystyried cyflwr, defnydd a swyddogaeth, nodweddion cadarnhaol a negyddol ac ati
- dadansoddiad o anghenion yr ardal o ran polisi a gwaith rheoli gan gynnwys asesiad o effeithiolrwydd rheolaethau cynllunio presennol, yr angen am unrhyw ddiogelwch ychwanegol a nodi ffyrdd y gellir diogelu a gwella cymeriad arbennig
- cyfrwng ar gyfer ymgysylltu a chodi ymwybyddiaeth.

Efallai y bydd awdurdodau lleol yn defnyddio staff arbenigol mewnol i gynnal arfarniadau, neu efallai y byddant yn eu comisiynu'n allanol. Mae lle hefyd i weithio gyda chymunedau lleol, er enghraifft, drwy gynghorau cymuned a sefydliadau trydydd sector megis cymdeithasu dinesig lleol.

Dylai arolwg ffotograffig llawn sy'n cofnodi adeiladau o'r stryd hefyd fod yn rhan o'r arfarniad er mwyn creu llinell sylfaen ar gyfer adolygiadau cyfnodol a chymau gorfodi posibl.

3.2 Cynnwys

Er y bydd gan bob ardal gadwraeth nodweddion ac anghenion gwahanol, mae rhai themâu cyffredin y dylid eu cynnwys ym mhob arfarniad, sef:

- **polisi cynllunio** — cefndir dynodi

¹¹ [Deddf Cynllunio \(Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth\) 1990, adran 70\(8\)](#); mae deddfwriaeth hefyd yn ei gwneud yn ofynnol i hysbysiad gael ei roi yn y *London Gazette*.

¹² [Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol \(Cymru\) 2016, adran 35](#)

- **y diffiniad o ddiddordeb arbennig** gan gynnwys crynodeb o holl werthoedd treftadaeth yr ardal (ei gwerthoedd tystiolaethol, hanesyddol, esthetig a chymunedol)¹³
- **lleoliad a'r cyd-destun ffisegol** — maint a ffin, lleoliad, topograffeg, daeareg, ac ati
- **datblygiad hanesyddol** — gwreiddiau a chyfnodau datblygu a goroesi pwysig, a'u cyd-destun economaidd a chymdeithasol (er enghraifft, tref farchnad ganoloesol, canolfan gymdeithasol a diwylliannol, tref ddiwydiannol sy'n dyddio o'r bedwaredd ganrif ar bymtheg)
- **dadansoddiad gofodol** — ffurf a chynllun aneddiadau, lleiniau a gofod, ffiniau a llwybrau, golygfeydd a llwybrau dynesu, manau agored a gwyrdd
- **cymeriad pensaernïol** — traddodiadau adeiladu (oedran, mathau ac arddulliau); ffurf, deunyddiau a manylion; grwpiau treflun, adeiladau o bwysigrwydd lleol; i ba raddau y mae wedi goroesi'n gyfan
- **asedau hanesyddol dynodedig** — adeiladau rhestredig, henebion cofrestredig, parciau, gerddi a thirweddau cofrestredig, Safleoedd Treftadaeth y Byd
- **asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig nas dynodwyd** — gan gynnwys 'adeiladau cadarnhaol' sy'n cyfrannu at gymeriad
- **cysylltiadau hanesyddol** — pobl, digwyddiadau a thraddodiadau
- **hanesion cudd** — potensial archaeolegol
- **bioamrywiaeth** — mae'n rhaid i bob corff cyhoeddus gadw bioamrywiaeth wrth gyflawni eu swyddogaethau; gall ardaloedd a strwythurau hanesyddol fod yn adnoddau pwysig ar gyfer bioamrywiaeth, gan ddarparu cynefinoedd pwysig, er enghraifft, ar gyfer ystlumod, adar a thrychfilod, cennau a fflora eraill.¹⁴ Mae hefyd yn bwysig cofnodi gwerth y seilwaith gwyrdd o ran bioamrywiaeth, yn enwedig hen goed a choed hynafol gan gynnwys coed aeddfed sy'n dirywio
- **asedau dynodedig eraill** — er enghraifft, Gorchmynion Cadw Coed, Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig, Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol ac ati
- **gwerth cymunedol** — y defnydd a wneir o'r ardal gan bobl a'u canfyddiad ohoni
- **materion** — cryfderau, gwendidau, cyfleoedd a bygythiadau (nodweddion cadarnhaol a negyddol, gan gynnwys gwybodaeth o'r gofrestr o adeiladau mewn perygl lle y gall ddarparu data sylfaenol; cyfleoedd i wella a'r gallu i newid, er enghraifft, safleoedd bwlch, adeiladau sy'n achosi problem, annibendod ar strydoedd)

Gall fod yn briodol isrannu ardal gadwraeth yn ardaloedd cymeriad llai o faint, y mae gan bob un ohonynt hunaniaeth gydlynol. Efallai y bydd yn haws nodi materion a chyfleoedd mewn ardaloedd llai o faint.

Dylai'r arfarniad gael ei fabwysiadu gan yr awdurdod lleol er mwyn iddo gael unrhyw ddylanwad fel y sail dystiolaeth sy'n ategu polisiau yn y cynllun datblygu lleol ac

¹³ Esbonnir gwerthoedd treftadaeth yn [Egwyddorion Cadwraeth ar gyfer Rheoli Amgylchedd Hanesyddol Cymru mewn Ffordd Gynaliadwy, Cadw, Llywodraeth Cynulliad Cymru, 2011](#)

¹⁴ [Deddf yr Amgylchedd Naturiol a Chymunedau Gwledig 2006](#)

unrhyw ganllawiau cynllunio atodol ac fel y llinell sylfaen ar gyfer barnu cynigion datblygu. Er mwyn ei fabwysiadu, dylid cynnwys y broses ymgynghori, crynodeb o'r ymatebion a'r dyddiad mabwysiadu yn yr arfarniad.

4. Cynlluniau Rheoli Ardaloedd Cadwraeth

Ochr yn ochr â'r arfarniad ceir cynllun rheoli ardal gadwraeth manwl. Dylai'r cynllun hwn fynd i'r afael â'r materion a godwyd yn yr arfarniad a nodi ymatebion priodol sy'n cyd-fynd â phwysigrwydd yr ardal, wedi'u hategu gan bolisiau lleol ac ardal-benodol yn y cynllun datblygu lleol (gweler adran 7.1). Y cynllun rheoli yw'r lle gorau i nodi polisiau ar gyfer gwella'r ardal gadwraeth (gweler adran 8).

Mae angen i amcanion rheoli fod yn realistig, gan ystyried adnoddau staff a chyfleoedd ariannu. Pan fo arian adfywio ar gael — er enghraifft, drwy fuddsoddiad gan Lywodraeth Cymru neu Gronfa Dreftadaeth y Loteri — gall mesurau cadarnhaol uchelgeisiol fod yn realistig. O dan amgylchiadau eraill, bydd defnyddio fframwaith polisi ar gyfer rheoli datblygu — fel y nodir yn *Polisi Cynllunio Cymru: Pennod 6 — Yr Amgylchedd Hanesyddol*,¹⁵ *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*¹⁶ neu'r cynllun datblygu lleol — a sicrhau cydweithrediad perchenogion eiddo, busnesau lleol neu grwpiau buddiant eraill yn arbennig o bwysig.

Bydd y rhesymau dros ddynodi mor amrywiol â chymeriad a golwg yr ardaloedd, ac mae angen i bolisiau ar gyfer rheoli ardaloedd cadwraeth ymateb i amgylchiadau lleol. Yn ogystal â'r rheolaethau statudol (gweler adran 6) a'r fframwaith polisi cyffredinol a nodir yn y cynllun datblygu lleol, gellir defnyddio dulliau rheoli eraill fesul ardal er mwyn diogelu neu wella cymeriad neu olwg ardal gadwraeth a dylid nodi'r rhain yn y cynllun rheoli (gweler adrannau 7.2–7.5).

Mae'n arfer da i'r cynllun rheoli gael ei fabwysiadu gan yr awdurdod cynllunio lleol fel y gellir ei ddefnyddio fel ystyriaeth berthnasol mewn penderfyniadau cynllunio.

5. Cyfranogiad a Chynhwysiant

Er bod rhaid i awdurdodau cynllunio lleol gyflwyno cynigion ar gyfer gwarchod a gwella ardal gadwraeth i gyfarfod cyhoeddus, bydd bob amser yn ddymunol cynnal ymgynghoriad ehangach, er enghraifft, drwy weithdai.¹⁷

O ran eu natur, mae gan ardaloedd cadwraeth nifer o randdeiliaid, felly mae'n bwysig meithrin ymdeimlad o berchenogaeth o'r cychwyn. Mae'n syniad da sicrhau bod trefniadau rheoli yn cynnig cyfleoedd i gymryd rhan mewn prosesau cynllunio a gwneud penderfyniadau a chyfrannu atynt, er enghraifft:

- sefydlu cysylltiadau a gweithio gyda rhanddeiliaid, gan gynnwys ymddiriedolaethau archeolegol Cymru, cyngorau cymuned a thref, cymdeithas gwasanaethau gwirfoddol y sir, cymdeithasau amwynderau a

¹⁵ *Polisi Cynllunio Cymru: Pennod 6 — Yr Amgylchedd Hanesyddol*, paragraffau 6.5.16–20

¹⁶ *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*, paragraffau 6.1—6.15

¹⁷ [Deddf Cynllunio \(Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth\), adran 71\(2\)](#)

grwpiau lleol, gan gynnwys cymdeithasau dinesig, perchenogion, trigolion a busnesau lleol

- sefydlu grŵp cynghori ardal gadwraeth
- sefydlu cysylltiadau ag ysgolion a cholegau
- cynhyrchu gwybodaeth a chanllawiau hawdd eu deall mewn amrywiaeth o gyfryngau, gan gynnwys y rhyngwyd a chyfryngau cymdeithasol
- rhoi cyngor a hyrwyddo arfer da
- darparu hyfforddiant, er enghraifft, i aelodau'r cyngor, grwpiau cymunedol a thrigolion lleol ar bynciau megis sgiliau adeiladu traddodiadol
- dathlu treftadaeth leol, er enghraifft, drwy hyrwyddo mynediad drwy fenter Drysau Agored

Bydd cynigion ar gyfer gwarchod a gwella ardaloedd cadwraeth ar eu mwyaf effeithiol pan fydd holl adrannau'r cyngor yn deall arwyddocâd dynodi ardaloedd ac yn cydweithio. Bydd hyn yn sicrhau bod pob penderfyniad ynghylch datblygu a phob newid arfaethedig yn cyfrannu at gynnal a gwella natur unigryw ardal leol, lle y bo'n bosibl. Argymhellir mabwysiadu dull tîm datblygu sy'n cydnabod cyfraniad adrannau eraill, megis yr adran briffyrdd a'r adran dai.

6. Rheoli Ardaloedd Cadwraeth: Fframwaith Rheoleiddio

Ni fwriedir i'r broses o ddynodi ardal gadwraeth atal newid, ond mae'n golygu y gellir ystyried pwysigrwydd ardal wrth wneud penderfyniadau ynghylch newid a datblygu.

Mae'r ddeddfwriaeth yn ei gwneud yn ofynnol i bolisiâu cynllunio lleol roi sylw arbennig i ba mor ddymunol yw gwarchod neu wella cymeriad neu olwg ardaloedd cadwraeth, ond mae rhai rheolaethau rheoliadol hefyd.

Mae deddfwriaeth yn nodi bod gwaith dymchwel a hysbysebion yn ddarostyngedig i reolaethau cynllunio ac yn darparu ar gyfer diogelu coed. Ceir hefyd gyfyngiadau ar hawliau datblygu a ganiateir ar gyfer anheddau.¹⁸

6.1 Rheoli gwaith Dymchwel mewn Ardaloedd Cadwraeth

Mae angen cael cydsyniad ardal gadwraeth i ddymchwel adeilad heb ei restru mewn ardal gadwraeth, er bod rhai eithriadau (gweler yr Atodiad).¹⁹ Dylai awdurdodau cynllunio lleol fod o blaid cadw adeiladau sy'n gwneud cyfraniad cadarnhaol at gymeriad neu olwg ardal gadwraeth. Fel arfer ni ddylid rhoi cydsyniad i wneud gwaith dymchwel oni bai bod cynlluniau ailddatblygu derbynol a manwl. Gall awdurdodau cynllunio lleol ystyried egwyddorion cyffredinol datblygiad arfaethedig, megis ei raddfa, ei faint a'i fâs, wrth benderfynu a ddylid rhoi cydsyniad i wneud gwaith dymchwel.

Yn y cyd-destun hwn, mae'r llysoedd wedi dyfarnu bod gwaith dymchwel yn gyfystyr â chael gwared ar yr adeilad cyfan, nid dim ond rhan ohono. Byddai cael gwared ar

¹⁸ [Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref \(Datblygu Cyffredinol a Ganiateir\) 1995;](#) [Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref \(Datblygu Cyffredinol a Ganiateir\) \(Diwygio\) \(Cymru\) 2013;](#) [Hawliau Datblygu a Ganiateir deiliad tai](#)

¹⁹ [Deddf Cynllunio \(Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth\) 1990, adran 74](#)

yr adeilad cyfan ac eithrio ei ffasâd hefyd yn gyfystyr â gwaith dymchwel, yn ogystal â symud wal gardd flaen gyfan neu nodwedd derfyn adeiledig arall.²⁰

Bydd angen i geisiadau am gydsyniad ardal gadwraeth gael eu hategu gan ddatganiad o'r effaith ar dreftadaeth, a ddylai ymgorffori materion sy'n ymwneud â chynllun a mynediad ochr yn ochr ag ystyriaeth ehangach o effaith y cynigion ar arwyddocâd yr ardal o safbwynt treftadaeth.²¹

6.2 Rheoli Hysbysebion mewn Ardaloedd Cadwraeth

Un o ddibenion y system rheoli hysbysebion yw annog arddangos hysbysebion awyr agored sy'n gwneud cyfraniad cadarnhaol at olwg yr amgylchedd.²² Mae llawer o ardaloedd cadwraeth yn cynnwys adeiladau masnachol sy'n amrywio o siopau cornel bach i ganolfan fasnachol ffyniannus, felly gall hysbysebion awyr agored fod yn hanfodol i fywiogrwydd masnachol. Ymhlith y mathau o hysbysebion y mae angen cael cydsyniad cynllunio ar eu cyfer mae hysbysebion goleuedig ar safleoedd busnes a hysbysebion ar hysbysfyrddau o amgylch safleoedd datblygu.

6.3 Coed mewn Ardaloedd Cadwraeth

Mae gan awdurdodau cynllunio lleol y pŵer i ddiogelu coed a choetiroedd drwy wneud Gorchmynion Cadw Coed. At hynny, mae darpariaethau arbennig yn gymwys i goed mewn ardaloedd cadwraeth nad ydynt yn destun Gorchmynion Cadw Coed.²³ Mae'n rhaid i unrhyw un sy'n bwriadu cwmpo, blaendorri neu docio coeden mewn ardal gadwraeth roi chwe wythnos o rybudd i'r awdurdod cynllunio lleol, ac yn ystod y cyfnod hwnnw, gall yr awdurdod benderfynu a ddylid diogelu'r goeden drwy wneud Gorchmynion Cadw Coed. Nid yw'r gofyniad hwn yn gymwys i goed sy'n llai na maint penodol,²⁴ na choed y profwyd eu bod wedi marw, yn marw neu'n beryglus.

6.4 Rheoli Datblygu

Mae awdurdodau cynllunio lleol yn cyfrannu at y gwaith o reoli ardaloedd cadwraeth o ddydd i ddydd drwy eu dyletswydd i roi cyngor ar geisiadau cynllunio ar gyfer datblygiadau newydd, ystyried y ceisiadau hynny ac ymateb iddynt. Gan fod yn rhaid i awdurdodau cynllunio lleol anelu at warchod neu wella cymeriad neu olwg ardaloedd cadwraeth, dylent graffu ar geisiadau cynllunio yn ofalus o safbwynt cynllunio gan gadw'r amcanion hyn mewn cof. Mae'n well ystyried ceisiadau cysylltiedig am gydsyniad ardal gadwraeth a chaniatâd cynllunio ar yr un pryd.

²⁰ Shimizu (UK) Ltd v. Westminster Council (1997) 1 All E. R. 481

²¹ Rheoliadau newydd i'w cyhoeddi; *Asesiadau o'r Effaith ar Dreftadaeth yng Nghymru*, Llywodraeth Cymru, Cadw, i'w gyhoeddi

²² [Deddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990, adrannau 220–24](#); *Nodyn Cyngor Technegol 24*, paragraffau 6.9-6.10

²³ [Deddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990, adrannau 211–14](#); *Nodyn Cyngor Technegol 24*, paragraffau 6.14-6.15

²⁴ Coed â boncyff nad yw'n fwy na 75mm ar ei draws pan y'i mesurir ar uchder o 1.5m

Dylid annog trafodaethau cyn ymgeisio yn benodol mewn ardaloedd cadwraeth ac, o dan rai amgylchiadau, bydd briffiau cynllunio yn ddefnyddiol.²⁵

Bydd angen datganiadau dylunio a mynediad ar gyfer rhai datblygiadau mewn ardaloedd cadwraeth.²⁶ Mae rhagor o wybodaeth am y gofynion hynny i'w gweld yn *Nodyn Cyngor Technegol 12: Dylunio*.²⁷

7. Rheoli Ardaloedd Cadwraeth: Polisiâu a Chynlluniau Lleol

7.1 Cynlluniau Datblygu Lleol

Dylid rheoli ardaloedd cadwraeth yn weithredol, yn hytrach na dim ond eu rheoli'n adweithiol. Mae hyn yn cynnwys yr amgylchedd adeiledig a seilwaith gwyrdd. Mae gwaith rheoli cynaliadwy gweithredol yn helpu i ddiogelu cymeriad ardal ac yn lleihau effaith newid.

Mae dulliau rheoli statudol yn gyfyngedig ac mae Deddf 1990 a chanllawiau cynllunio (*Polisi Cynllunio Cymru: Pennod 6 — Yr Amgylchedd Hanesyddol*²⁸ a *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*²⁹) yn rhoi pwyslais penodol ar rôl gwaith cynllunio a rheoli cadarnhaol drwy bolisiâu a champau gweithredu lleol. Mae'n rhaid i'r rhain ymateb i werthoedd a gwendidau penodol ardaloedd unigol. Dylent hefyd ystyried yr adnoddau sydd eu hangen ar gyfer gwaith rheoli effeithiol.

Dylai polisiâu cynlluniau datblygu lleol bob amser nodi'n glir y caiff cynigion datblygu eu barnu yn ôl eu heffaith ar gymeriad neu olwg ardaloedd cadwraeth, fel y nodir yn y ddogfen arfarnu a rheoli. Dylai polisiâu fod yn lleol ac ymwneud ag ardal benodol, ac ni ddylent ddyblygu polisi cenedlaethol na pholisiâu cyffredinol ar reoli datblygu a nodir mewn cynlluniau datblygu lleol. Gallai polisiâu ar gyfer ardaloedd cadwraeth gynnwys y canlynol:

- rheoli datblygu sy'n amharu ar gymeriad a lleoliad adeiladau o ddiddordeb lleol
- cynllunio datblygiad nad yw'n amharu ar olygfeydd cyhoeddus presennol o ased lleol pwysig, golygfeydd stryd a thoeau
- hyrwyddo gwaith datblygu buddiol sy'n cynnwys aildefnyddio neu adfer adeiladau gwag neu adfeiliedig neu adeiladau nas defnyddir ddigon neu dir gwag neu ddiffaith neu dir nas defnyddir ddigon
- hyrwyddo gwaith dylunio o safon uchel ar gyfer datblygiadau newydd ac wrth addasu adeiladau sy'n bodoli eisoes

²⁵ Rhaid i ddatblygwyr ymgynghori â Cadw cyn cyflwyno mathau penodol o geisiadau cynllunio ar gyfer datblygiadau mawr: [erthygl 2D o Orchymyn Diwygio Cynllunio Gwlad a Thref \(Gweithdrefn Rheoli Datblygu\) \(Cymru\) 2012](#) fel y'i diwygiwyd gan [erthygl 4 o Orchymyn Diwygio Cynllunio Gwlad a Thref \(Gweithdrefn Rheoli Datblygu\) \(Cymru\) 2016](#); [Gwireddu Potensial Trafodaethau Cyn Ymgeisio](#), Canllaw Arfer Llywodraeth Cymru, Mai 2012

²⁶ [Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref \(Gweithdrefn Rheoli Datblygu\) \(Cymru\) \(Diwygio\) 2016](#), adran 9

²⁷ [Nodyn Cyngor Technegol 12: Dylunio](#)

²⁸ *Polisi Cynllunio Cymru: Pennod 6 — Yr Amgylchedd Hanesyddol*

²⁹ *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*

- egwyddorion cyffredinol ar gyfer datblygiadau newydd, a ddylai ystyried y graen trefol presennol gan gynnwys patrymau stryd, llinellau adeiladu, lled lleiniau, ffiniau, gorweddiad, graddfa, màs a chynnal golygfeydd cyhoeddus pwysig sy'n effeithio ar ased lleol pwysig
- egwyddorion cyffredinol ynglŷn ag atgyweirio, addasu ac ymestyn adeiladau hanesyddol.

7.2 Cyfarwyddydau Erthygl 4

Mae dynodi ardaloedd cadwraeth yn cyflwyno rhai cyfyngiadau ar hawliau datblygiad a ganiateir ar gyfer eiddo domestig.³⁰ O dan rai amgylchiadau, gall awdurdodau cynllunio lleol nodi bod angen defnyddio Cyfarwyddydau Erthygl 4 sy'n cyflwyno gofyniad i gael caniatâd cynllunio. Mae hyn yn ei gwneud yn bosibl i effeithiau gwaith datblygu gael eu hystyried yn briodol. Gall Cyfarwyddydau Erthygl 4 roi lefel ychwanegol o ddiogelwch er mwyn atal cymeriad rhag cael ei erydu. Maent yn arbennig o effeithiol i reoli newidiadau bach nad ydynt yn cael fawr ddim effaith ar eu pen eu hunain ond a allai, gyda'i gilydd, effeithio ar olwg neu gymeriad ardal gadwraeth.

Mae Erthyglau 4(1) a 4(2) yng Ngorchymyn Datblygu Cyffredinol a Ganiateir 1995³¹ yn galluogi awdurdodau lleol i wneud cyfarwyddydau sy'n dileu rhai hawliau datblygu a ganiateir mewn perthynas ag adeiladau penodol.

Mae Cyfarwyddydau Erthygl 4(2) yn gymwys i adeiladau a strwythurau domestig, ond dim ond i'r rhannau hynny sy'n wynebu priffyrdd, dyfrffyrdd neu fannau agored. Gallant gael eu cadarnhau gan awdurdodau lleol ar ôl i'r cyfarwyddyd gael ei hysbysebu'n lleol ac ar ôl i hysbysiad gael ei gyflwyno i'r trigolion.

Gellir defnyddio Cyfarwyddydau Erthygl 4(1) i ddileu hawliau datblygu a ganiateir ar unrhyw fath o dir neu adeilad, ond mae angen iddynt gael eu cymeradwyo gan Weinidogion Cymru.

Dylai'r arfarniad o'r ardal gadwraeth ddarparu sail dystiolaeth gadarn ar gyfer asesu'r angen am Cyfarwyddydau Erthygl 4 a'u cwmplas. Dylai cyfarwyddydau o'r fath bob amser gael eu targedu'n ofalus a'u cyfiawnhau'n llawn. Gallant fod yn briodol i wneud y canlynol:

- diogelu nodweddion gwreiddiol, megis gorffeniadau waliau allanol (er enghraifft, rendrau hanesyddol neu waith cerrig), ffenestri, simneiau, waliau gerddi a rheiliau
- rheoli estyniadau neu adeiladau newydd o fewn y cwrttil
- pennu mathau penodol o nodwedd bensaernïol (ffenestri, drysau neu ffenestri linter nodedig, er enghraifft)
- pennu mathau penodol o waith datblygu (paentio'r tu allan i adeiladau neu newid waliau terfyn, er enghraifft)
- canolbwyntio ar ardaloedd penodol neu hyd yn oed adeiladau penodol
- atgyfnerthu cymeriad a chynllun manau agored.

³⁰ [Hawliau datblygu a ganiateir deiliaid tai](#)

³¹ [Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref \(Datblygu Cyffredinol a Ganiateir\) 1995](#)

Pan fo dulliau rheoli'n glir ac yn gryno, ac wedi'u hategu gan ganllawiau priodol, gallant annog gwaith atgyweirio ac adnewyddu 'tebyg am debyg' nad oes angen cael caniatâd cynllunio ar ei gyfer.

7.3 Gwybodaeth a Chanllawiau

Efallai y bydd y cynllun rheoli yn nodi bod angen canllawiau manwl megis:

- canllawiau dylunio pwnc-benodol, megis y math o ffin, ffryntiadau siopau, dodrefn stryd, manylion pensaernïol, neu ddatblygiadau newydd
- egwyddorion ar gyfer atgyweirio a chynnal a chadw, er enghraifft, atgyweirio ffenestri traddodiadol
- mynd i'r afael ag annibendod stryd
- defnyddio deunyddiau traddodiadol
- datblygu briffiau ar gyfer safleoedd allweddol
- cynnal a chadw adeiladau.

Rhoddir mwy o bwys ar ganllawiau os cânt eu mabwysiadu fel canllawiau cynllunio atodol.

Efallai y bydd cyfle i awdurdodau lleol gydweithio er mwyn llunio rhai canllawiau cyffredinol.

7.4 Cyfleoedd i Lunio Rhestrau Lleol

Gall rhestrau lleol fod yn ddull defnyddiol arall o reoli newid mewn ardaloedd cadwraeth.

Yn ystod y broses o arfarnu'r ardal gadwraeth, efallai y bydd awdurdodau cynllunio lleol yn nodi asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig sy'n gwarchod neu'n gwella cymeriad lleol. Gall awdurdodau cynllunio lleol ddewis datblygu a chadw rhestrau lleol o asedau o'r fath. Os ydynt yn cadw rhestrau lleol, mae'n rhaid iddynt gynnwys polisiâu ar gyfer eu gwarchod a'u gwella yn y cynllun datblygu lleol.³² Mae'n rhaid cynnwys rhestrau lleol yn y cofnod amgylchedd hanesyddol lleol.³³

7.5 Gorfodi

Mae gan waith gorfodi rôl allweddol i'w chwarae o ran diogelu ardaloedd cadwraeth. Dylai awdurdodau cynllunio lleol ystyried dull gweithredu mwy rhagweithiol sy'n cael ei lywio gan waith monitro rheolaidd (gweler adran 9). Bydd ymagwedd gadarnhaol a gweithredol at waith gorfodi yn helpu i leihau nifer yr achosion o dorri rheoliadau a sicrhau gwelliannau parhaol mewn ansawdd amgylcheddol.

³² *Polisi Cynllunio Cymru*: Pennod 6 — Yr Amgylchedd Hanesyddol, para 6.4.8; *Rheoli Rhestrau o Asedau Hanesyddol o Ddiddordeb Lleol Arbennig yng Nghymru*, Llywodraeth Cymru, Cadw, i'w gyhoeddi

³³ [Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol \(Cymru\) 2016, adran 35](#)

8. Rheoli Ardaloedd Cadwraeth: Gwella

Dylai cynigion ar gyfer gwaith gwella fynd i'r afael â'r materion a nodwyd yn yr arfarniad ac ymateb i nodweddion yr ardal benodol. Mae angen iddynt gynnwys amcanion clir a rhaglen weithredu realistig.

8.1 Adfywio

Gall ardaloedd hanesyddol fod yn ffocws pwysig i adfywio cymunedol. Gall eu cymeriad unigryw fod yn ased sy'n hybu bywiogrwydd economaidd, cymdeithasol a diwylliannol, yn ennyn hyder y gymuned ac yn creu ymdeimlad o berthyn. Fodd bynnag, mae llawer o ardaloedd hanesyddol wedi dioddef o weithgarwch economaidd sy'n dirywio, er enghraifft, hen ardaloedd diwydiannol neu fasnachol trefi mawr, sy'n arwain at adeiladau nas defnyddir ddigon a lefelau isel o fuddsoddiad. O dan yr amgylchiadau hyn, efallai y bydd angen camau gweithredu wedi'u targedu er mwyn rhyddhau potensial a sicrhau manteision ehangach.

Mae rhaglen Treftadaeth Treflun Cronfa Dreftadaeth y Loteri yn helpu cymunedau i wella amgylchedd hanesyddol adeiledig ardaloedd cadwraeth y mae angen buddsoddi ynddynt. Mae Treftadaeth Treflun yn canolbwyntio ar adfywio ardaloedd cadwraeth sy'n wynebu problemau economaidd neu gymdeithasol drwy roi cymorth ariannol i wneud gwaith atgyweirio, adfer manylion pensaernïol, ailddefnyddio arwynebedd llawr gwag, llenwi safleoedd blwch a gwella tir y cyhoedd.³⁴

Mae Llywodraeth Cymru hefyd yn cefnogi gweithgarwch mewn ardaloedd cadwraeth pan fo'n rhan o ymrwymiad ehangach i adfywio. Mae'n cydnabod y rôl y mae'r amgylchedd hanesyddol yn ei chwarae o ran sicrhau manteision cymdeithasol, economaidd ac amgylcheddol i gymunedau yng Nghymru, sy'n creu ymdeimlad o le a natur unigryw leol ac yn cefnogi sgiliau gwerthfawr. Gall buddsoddiad drwy fentrau adfywio roi ystyr a pherthnasedd newydd i asedau hanesyddol, gan ddod â bywyd newydd i adeiladau ac ardaloedd nas defnyddir ac nas gwerthfawrogir ddigon.

Mae arian o ffynonellau eraill hefyd wedi'i ddefnyddio'n effeithiol mewn ardaloedd cadwraeth, megis adnewyddu tai.

8.2 Targedu Adeiladau sydd mewn Perygl

Sicrhau bod adeiladau yn parhau i gael eu defnyddio a'u hatgyweirio yw conglaen gwaith rheoli ardaloedd cadwraeth llwyddiannus. Mae adeiladau wedi'u hesgeuluso ac adeiladau nas defnyddir ddigon yn amharu ar fywiogrwydd ac atyniad ardaloedd cadwraeth. Mae'n arfer da i awdurdodau cynllunio lleol ddatblygu cynlluniau gweithredu lleol i dargedu'r adeiladau hyn a gweithio gyda'u perchenogion, lle y bo'n bosibl, er mwyn eu hannog i'w cynnal a'u cadw, eu hatgyweirio a'u haildefnyddio, lle y bo'n briodol. Os bydd angen, dylai awdurdodau cynllunio lleol fod yn barod i ddefnyddio hysbysiadau gwaith brys a hysbysiadau atgyweirio er mwyn gorchymyn gwaith atgyweirio a helpu i sicrhau dyfodol gwell i adeiladau sydd mewn perygl.³⁵

³⁴ [Treftadaeth Treflun Cronfa Dreftadaeth y Loteri](#)

³⁵ *Rheoli Adeiladau Hanesyddol sydd mewn Perygl*, Llywodraeth Cymru, Cadw, i'w gyhoeddi

Ceir gwneud gwaith brys ar unrhyw adeilad rhestredig ar yr amod na fydd y gwaith yn tarfu'n afresymol ar unrhyw ddefnydd preswyl.³⁶ O dan amgylchiadau penodol, gellir eu cyflwyno hefyd ar adeiladau heb eu rhestru mewn ardaloedd cadwraeth.³⁷ Nid yw hysbysiaid atgyweirio ond yn gymwys i adeiladau rhestredig.³⁸ Gall pob un o'r dulliau hyn fod yn effeithiol iawn wrth sicrhau dyfodol adeiladau hanesyddol sydd mewn perygl mewn ardaloedd cadwraeth.

8.3 Gwelliannau Amgylcheddol

Adran 215 o Ddeddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990³⁹ yw un o'r dulliau mwyaf effeithiol i helpu awdurdodau cynllunio lleol wneud gwelliannau amgylcheddol. Mae'n rhoi pwerau i'r awdurdodau fynnu y caiff problemau gyda thir wedi'i esgeuluso eu datrys pan fydd cyflwr y tir hwnnw yn amharu ar amwynder yr ardal. O dan yr amgylchiadau hyn, gall awdurdod cynllunio lleol gyflwyno hysbysiad i'r perchennog yn mynnu bod y sefyllfa yn cael ei datrys. Gellir cymryd camau o dan adran 215 yn erbyn tir ac adeiladau. Mae hon yn ddarpariaeth ddefnyddiol sydd ar gael i awdurdodau cynllunio lleol ar gyfer cynnal a gwella ansawdd yr amgylchedd, helpu i fynd i'r afael ag adeiladau adfeiliedig a thir diffaith a sicrhau y parheir i wneud defnydd cynhyrchiol o dir. Mae'n fwyaf defnyddiol pan gaiff ei chyfuno â mesurau rhagweithiol megis strategaethau cartrefi gwag, briffiau datblygu a rhaglenni ariannu, yn ogystal ag â dulliau gorfodi adweithiol a gwaith rheoli datblygu eraill.

Gall awdurdodau lleol wneud cyfraniad pwysig at ansawdd ardaloedd cadwraeth drwy'r ffordd y maent yn rheoli tir y cyhoedd, gan gynnwys gwrychoedd, ymylon a dodrefn stryd. Gall gweithgarwch rheoli priffyrdd, yn enwedig gweithgarwch rheoli traffig, hefyd gael effaith gadarnhaol. Bydd cwmnïau cyfleustodau hefyd yn bartneriaid allweddol.

Gall cyfleoedd gwella gynnwys y canlynol:

- cael gwared ag annibendod
- integreiddio arwyddion a dodrefn stryd yng nghynllun cyffredinol strydoedd
- cadw dodrefn stryd hanesyddol
- symud gwifrau a pholion uwchben
- cynlluniau goleuadau ac arwyddion sensitif
- mesurau arafu traffig priodol a sefydlu rhwydweithiau cerdded
- plannu coed ac elfennau eraill o seilwaith gwyrdd i ddisodli rhai sy'n bodoli eisoes a/neu eu hatgyfnerthu.

8.4 Coed a Mannau Agored

Mae coed yn elfennau pwysig o gymeriad ac amwynder llawer o ardaloedd cadwraeth ac — ochr yn ochr â manau agored gwyrdd, gan gynnwys gerddi preifat — mae ganddynt rôl werthfawr i'w chwarae mewn gwasanaethau ecosystemau. Er mwyn ategu'r rheolaethau dros goed mewn ardaloedd cadwraeth, mae'n syniad da i

³⁶ [Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol \(Cymru\) 2016, adran 30\(2\)](#)

³⁷ [Deddf Cynllunio \(Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth\) 1990, adran 76](#)

³⁸ [Deddf Cynllunio \(Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth\) 1990, adran 48](#)

³⁹ [Deddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990, adran 215](#)

awdurdod cynllunio lleol ddatblygu polisiau lleol penodol ar gyfer diogelu a rheoli coed ac elfennau eraill o'r amgylchedd naturiol, megis gwrychoedd ac mylon.

Gallai strategaeth ar gyfer coed gynnwys asesu eu gwerth o ran amwynder a bioamrywiaeth a'u cyfraniad at wasanaethau ecosystemau cyn bod pwysau i'w symud. Gellid integreiddio'r gwaith o ddiogelu a rheoli coed a mannau agored mewn strategaeth seilwaith gwyrdd. Mae potensial ar gyfer cydweithredu rhwng awdurdodau lleol cyfagos yn ogystal â chyfle i awdurdodau lleol weithio gyda sefydliadau partner, gan gynnwys Cyfoeth Naturiol Cymru a grwpiau lleol, wrth ddatblygu polisiau lleol a'u rhoi ar waith. Mae'n bwysig codi ymwybyddiaeth o fanteision sylweddol coed a'u cyfleu.⁴⁰

9. Monitro ac Adolygu

Er bod deddfwriaeth yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau cynllunio lleol adolygu ardaloedd cadwraeth presennol 'o bryd i'w gilydd', derbynnir yn gyffredinol mai'r arfer gorau yw cynnal adolygiad o leiaf bob pum mlynedd.⁴¹ Gallai adolygiad arwain at ddiwygiadau i arfarniad presennol er mwyn ystyried newidiadau a chadarnhau neu ailddiffinio diddordeb arbennig a materion hanfodol. Mae'r adolygiad yn debygol o nodi argymhellion newydd ac adolygu'r strategaeth reoli.

Dylid ailasesu ffiniau ardaloedd cadwraeth hefyd a'u haddasu lle y bo angen. Tynnwyd ffiniau llawer o ardaloedd cadwraeth cynnar yn dynn iawn ac nid oeddent bob amser yn cydnabod cyfraniad cyfnodau datblygu diweddarach at gymeriad lle na gwerth patrymau lleiniau hanesyddol.

Mae monitro newid yn hanfodol i allu gwerthuso effaith dynodi ardal gadwraeth a llwyddiant strategaethau rheoli o ran gwarchod a gwella cymeriad a golwg ardaloedd cadwraeth. Mae'r mathau o newid sy'n amharu ar gymeriad a diddordeb arbennig yn cynnwys colli nodweddion traddodiadol, megis ffenestri, simneiau a ffiniau, a chyflwyno deunyddiau anghydnaws, megis rendrau modern a ffenestri plastig. Gall newidiadau bach a thameidiog cronol fod yn arbennig o niweidiol. Gall rhai newidiadau gael effaith gadarnhaol — yn amrywio o ddatblygiadau newydd addas ar safleoedd bwlch, i adnewyddu ac aildefnyddio adeiladau sydd mewn perygl mewn ffordd briodol a chynlluniau gwella, ac i waith atgyweirio cydnaws. Gellid monitro newidiadau i nifer y coed a mannau agored hefyd. Mae'n ddefnyddiol cynnwys newidiadau cadarnhaol, niwtral a negyddol yng nghwmpas unrhyw adolygiad.

Mae gwaith monitro ac adolygu rheolaidd yn meithrin dealltwriaeth glir o fygythiadau parhaus, effeithiolrwydd rheolaethau cynllunio a'r angen am fesurau ychwanegol (megis cyfarwyddydau Erthygl 4(2)) neu weithgarwch gorfodi, yr angen am ganllawiau a hyd yn oed yr angen i ddad-ddynodi ardal neu newid ffiniau, o bosibl.

Y llinell sylfaen ar gyfer adolygiadau cyfnodol yw arolwg ffotograffig llawn sy'n cofnodi adeiladau o'r stryd. Mae lle i gynnwys grwpiau lleol yn y gwaith hwn.

⁴⁰ Er mwyn cael rhagor o wybodaeth ac arfer da am weithio gyda choed mewn ardaloedd trefol cysylltwch â [Cyfoeth Naturiol Cymru](#).

⁴¹ [Deddf Cynllunio \(Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth\) 1990, adran 69\(2\)](#)

Atodiad: Cydsyniad i wneud gwaith Dymchwel mewn Ardaloedd Cadwraeth

Mae dynodi ardaloedd cadwraeth yn cyflwyno rheolaeth dros y gwaith o ddymchwel y rhan fwyaf o'r ardaloedd mewn ardaloedd cadwraeth, gyda'r eithriadau canlynol.⁴²

- Unrhyw adeilad â chyfanswm cynnwys ciwbig nad yw'n fwy na 115 metr ciwbig (a bennir ar sail mesuriadau allanol) ar sail neu unrhyw ran o adeilad o'r fath, heblaw am garreg fedd a osodwyd cyn 1925.
- Unrhyw giât, wal, ffens neu ddull amgáu sy'n llai na metr o uchder lle mae'n ffinio â phriffordd (gan gynnwys llwybr troed cyhoeddus neu lwybr ceffylau), dyfrffordd neu fan agored, neu sy'n llai na 2 fetr o uchder mewn unrhyw achos arall.
- Unrhyw adeilad a godwyd ers 1 Ionawr 1914 ac sy'n cael ei ddefnyddio, neu a ddefnyddiwyd ddiwethaf, at ddibenion amaethyddiaeth neu goedwigaeth.
- Unrhyw adeilad y mae'n ofynnol iddo gael ei ddymchwel yn rhinwedd gorchymyn a wneir o dan adran 102 o Ddeddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990.
- Unrhyw adeiladu y mae'n ofynnol iddo gael ei ddymchwel yn rhinwedd unrhyw un o ddarpariaethau cytundeb a wneir o dan adran 106 o Ddeddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990.
- Unrhyw adeilad y mae darpariaethau hysbysiad gorfodi a gyflwynir o dan adran 172 o Ddeddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990 neu adrannau 38 neu 46 o Ddeddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990 mewn perthynas ag ef yn ei gwneud yn ofynnol iddo gael ei ddymchwel, yn gyfan gwbl neu'n rhannol, sut bynnag y caiff ei fynegi.
- Unrhyw adeilad y mae'n ofynnol iddo gael ei ddymchwel yn rhinwedd amod caniatâd cynllunio a roddir o dan adran 70 neu 177(1) o Ddeddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990.
- Unrhyw adeiladu y mae'n ofynnol ei ddymchwel yn rhinwedd hysbysiad a gyflwynir o dan adran 215 o Ddeddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990.
- Unrhyw adeilad a gynhwysir mewn gorchymyn clirio gweithredol neu orchymyn prynu gorfodol a wneir o dan ran IX o Ddeddf Tai 1985 neu y mae gorchymyn dymchwel a wneir o dan ran II o'r Ddeddf honno yn gymwys iddo.
- Unrhyw adeilad a brynir gan awdurdod lleol drwy gytundeb lle mae rhan IX o Ddeddf Tai 1985 yn gymwys i'r adeilad hwnnw.
- Adeilad afreidiol (o fewn ystyr Mesur Bugeiliol 1983) neu ran o adeilad o'r fath lle mae'r gwaith dymchwel yn cael ei wneud yn unol â chynllun bugeiliol neu afreidiol (o fewn ystyr y Mesur hwnnw).

⁴² [Deddf Cynllunio \(Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth\) 1990, adrannau 74–75](#)

Rhagor o Wybodaeth

Polisi a Chanllawiau Cynllunio

[Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol \(Cymru\) 2016](#)

[Deddf Cynllunio \(Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth\) 1990](#)

[Polisi Cynllunio Cymru](#)

Polisi Cynllunio Cymru: Pennod 6 — Yr Amgylchedd Hanesyddol

[Nodyn Cyngor Technegol 12: Dylunio](#)

Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol

Canllawiau Arfer Gorau

[Egwyddorion Cadwraeth ar gyfer Rheoli Amgylchedd Hanesyddol Cymru mewn](#)

[Ffordd Gynaliadwy, Cadw, Llywodraeth Cynulliad Cymru, 2011](#)

Asesiadau o'r Effaith ar Dreftadaeth yng Nghymru, Llywodraeth Cymru, Cadw, i'w gyhoeddi

Rheoli Newidiadau i Adeiladau Rhestredig, Llywodraeth Cymru, Cadw, i'w gyhoeddi

Rheoli Treftadaeth sydd mewn Perygl, Llywodraeth Cymru, Cadw, i'w gyhoeddi

Rheoli Nodweddion Hanesyddol, Llywodraeth Cymru, Cadw, i'w gyhoeddi

Rheoli Rhestrau o Asedau Hanesyddol o Ddiddordeb Lleol Arbennig, Llywodraeth Cymru, Cadw, i'w gyhoeddi

Deall Rhestru, Llywodraeth Cymru, Cadw, i'w gyhoeddi

Gwybodaeth Arall

[BS7913 Guide to the Conservation of Historic Buildings](#)

[Ymddiriedolaeth Ddinesig Cymru — Exploring your Town Toolkit](#)

[Comisiwn Dylunio Cymru — Shape My Town Toolkit](#)

Y Sefydliad Cadwraeth Adeiladau Hanesyddol www.ihbc.org.uk/

[Cynnal a Chadw!](#)

Cysylltiadau

Llywodraeth Cymru

Gwasanaeth yr Amgylchedd Hanesyddol (Cadw), Plas Caeriw, Uned 5/7 Cefn Coed, Parc Nantgarw, Caerdydd, CF15 7QQ

Ffôn: 01443 336000

cadw@cymru.gsi.gov.uk

llyw.cymru/cadw

Yr Arolygiaeth Gynllunio

Adeiladau'r Goron, Parc Cathays, Caerdydd CF10 3NQ

Ffôn: 029 2082 3866

wales@pins.gsi.gov.uk

<http://planninginspectorate.gov.wales/?lang=cy>

Awdurdodau Cynllunio Lleol

Gellir cysylltu â swyddogion cadwraeth yr awdurdodau cynllunio lleol drwy wefan yr awdurdod lleol perthnasol.

Ymddiriedolaethau Archaeolegol Cymru

Ymddiriedolaeth Archaeolegol Clwyd-Powys
41 Stryd Lydan, Y Trallwng SY21 7RR
Ffôn: 01938 553670
trust@cpat.org.uk
www.cpat.org.uk

Ymddiriedolaeth Archaeolegol Dyfed
The Corner House, 6 Stryd Caerfyrddin, Llandeilo SA19 6AE
Ffôn: 01558 823121
info@dyfedarchaeology.org.uk
www.dyfedarchaeology.org.uk

Ymddiriedolaeth Archaeolegol Gwynedd
Craig Beuno, Ffordd y Garth, Bangor, LL57 2RT
Ffôn: 01248 352535
gat@heneb.co.uk
www.heneb.co.uk

Ymddiriedolaeth Archaeolegol Morgannwg Gwent
Heathfield House, Heathfield, Abertawe SA1 6EL
Ffôn: 01792 655208
enquiries@ggat.org.uk
www.ggat.org.uk

Cronfa Dreftadaeth y Loteri

<http://www.hlf.org.uk/>

Cyfoeth Naturiol Cymru

Cyfoeth Naturiol Cymru
d/o Y Ganolfan Gofal Cwsmeriaid
Tŷ Cambria, 29 Heol Casnewydd, Caerdydd CF24 0TP
Ffôn: 0300 065 3000
enquiries@naturalresourceswales.gov.uk
<http://naturalresources.wales/>

Am wybodaeth lefel uchel am y canlynol:

- Dynodiadau cadwraeth natur a all effeithio ar yr ardal gadwraeth
- Rhywogaethau a warchodir
- Cymeriad tirwedd a all fod yn lleoliad pwysig i ardaloedd cadwraeth
- Gwybodaeth a chanllawiau am goed trefol.